

СТАНОВИЩЕ

За дисертационния труд на Цвета Евлогиева-Кацарова „Художественото оформяне на ръкописите от Софийското книжовно средище – XV–XVI век”

Представеният за защита труд, съдържащ 201 л. основен текст, разпределен в 4 глави, увод и заключение, 21 л. библиография, 31 л. приложения (неотбелязани в съдържанието) и отделен албум с илюстрации, е първият по рода си в българското медиевистично изкуствознание. В него е направен сериозен опит да бъде установен художественият репертоар на ръкописите, представящи описваната в литературата „Софийска книжовна школа”. Изследователският метод, прилагащ съпоставителния изкуствоведски и кодикологически анализ, служи на нелеката задача да бъдат изработени критерии едновременно за идентифициране на ръкописи със софийски произход от набелязаната епоха и за разграничаване на евентуалните течения или групи, оформили се в историческия контекст на средището през двете столетия. Очевидно е, че целта на труда – изпълване с реално съдържание на една традиционно поддържана, но всъщност неразвита научна концепция – може да бъде постигната само чрез критично преразглеждане на съществуващите до момента атрибуции на софийските ръкописни паметници. То е направено по системата на степенувани сравнения: от ядрото на паметниците, за които са налице най-много данни за техния несъмнен или силно вероятен софийски произход, се отива към следващите кръгове, обхващащи едни или други съвкупности от аналогични белези. Така се извършва двустранен процес на елиминиране и добавяне спрямо съставения от докторантката пълен списък на потенциалните представители на Софийското книжовно средище. Попълването му с нови паметници като Минея на Мардарий, Бенчевското евангелие, фрагмента от Пловдивската библиотека, евангелието на поп Петър от Горно Уйно и др. е адекватно на предложеното разширено разбиране за историкогеографския обхват на Софийското книжовно средище в границите на Софийската митрополия и Софийския санджак.

Изискваният минимален обем на научните становища налага само кратко изложение на достойствата на защитавания труд. Неговият най-съществен принос е утвърждаването на представата за Софийското средище като място на проява на различни локално възникнали и привнесени школи, каквато е кратовската, и изтъкването на една конкретна школа, развила се през XVI в. в границите на самия град, която докторантката нарича „калиграфска” и която тя свързва с установената в научната традиция литературна школа, породила съчиненията на Матей граматик и поп Пею. Определянето на нейните кодикологически характеристики поставя на дневен ред изключително важния въпрос за връзките ѝ с Рилския манастир, който очаквам да получи по-нататъшно развитие в научната работа на Ц. Евлогиева-Кацарова. Дисертацията прави значителна крачка към установяването на репертоара на Софийското книжовно средище през XV, XVI и началото на XVII в. от гледна точка на общото оформяне на ръкописите и основно, на тяхната украса. За първи път е направена типология на ръкописната украса от XV и XVI в. в паметници, свързвани със Софийското средище, чиято методика е приложима и към останалата ръкописна продукция от тази епоха и която включва широки, включително приноси съпоставки с печатната продукция, без които е невъзможно да се изследва късносредновековната книжовна култура. Направени са нови атрибуции на ръкописи, чието евентуално оспорване би породило сериозна научна дискусия. Вкаран е в научно обръщение нов или недостатъчно проучван материал, разширени са възможностите за възстановяване на историята на ръкописите и оттам тяхната по-точна локализация: такива са оригиналните наблюдения и изводи върху археографските данни за една група или върху един кодикологичен детайл – копринените парчета плат, предпазващи украсата със злато, който обединява друга група ръкописи.

Критическите бележки се отнасят до може би по-резонното използване на понятието за книжовни ателиета, вместо локални школи; до необходимостта от по-солидна теоретична основа за изясняването на понятийните разлики между школа, център и средище и обобщаването на културните процеси на епохата, част от които

е преписването, украсяването и движението на ръкописите; до не навсякъде последователно спазваната логика в предложената класификация на типовете заставки. Критика може да се отправя и към недостатъчно развитата иконографска и палеографска аргументация за включването на Бенчевското евангелие в софийските паметници и изключването от тях на Буховското евангелие, особено предвид факта, че последното фигурира в списъка на паметниците, преписани в Софийското книжовно средище (Приложение, с. XVI) и че всички предишни изследователи го третират като представител на средището. С оглед на специфичния ъгъл на изследване трябва да се отбележи, че иконографският анализ не е приложен в пълна мяра и спрямо някои други, заслужаващи внимание паметници.

Избраната тема и начинът на развиването ѝ покриват академичните изисквания за дисертационност и научни качества на предадения в срок дисертационния труд. Подходите към изследвания материал, неговият обем и проучената цитирана литература показват, че докторантката е изпълнила и условието, отнасящо се до образователния аспект на процеса на обучение, постигайки успешен краен резултат. Изтъкнатите качества на труда, заедно с впечатленията от работата на Цвета Евлогиева-Кацарова през изтеклите години ми дават всички основания за мнението, че тя напълно заслужава да ѝ бъде присъдена научната и образователна степен „доктор“.

София, 13 април 2014 г.

Доц. д-р Елисавета Мусакова